

APUNTS HISTÒRICS

..... La Crema de l'Espígol en la Nit de Reis .....

..... Un ritu d'orígens mil·lenaris .....

Quan els rierencs evocuen la nit de Reis els envaeix una sensació màgica que els copsa els sentits. L'olfacte s'omple d'una olor especial, misteriosa, que els transporta directament als temps d'infància: la flaire de l'espígol cremat pel foc rogenic i juganer. Durant la nit de Reis a La Riera es porta a terme un ritu antiquíssim on es fonen l'espígol (una planta aromàtica de clima mediterrani) i el foc.

Els dies anteriors a la nit de Reis, durant les festes de Nadal, la canalla recorre els turons pròxims de la població recollint aquesta planta. Després en fa feixos lligats amb cordills. La vigília de Reis, quan arriba la foscor de la nit, tots els xiquets del poble surten al carrer i cadascú, davant de casa seva, crema les atxes d'espígol, que popularment s'anomenen «falles». L'espectacle visual de les petites fogueres i les falles enceses en cada carrer, acompanyat de la seva olor penetrant, fa de la nit de Reis una revetlla plena d'emoció.

Hem cercat algunes referències sobre la realització d'aquest ritu en altres poblacions. A la província de Tarragona, la canalla de Siurana també esperava els Reis amb manats d'espígol encesos i els xiquets d'Albarca construïen un ninot

d'espígol i el passejaven pels carrers del poble. Aquests costums s'han perdut en aquestes poblacions, degut principalment a la falta de població infantil. Fins ara, no hem trobat cap referència que ens digui que a la província de Tarragona existeix algun poble que actualment celebri aquests rituals (a part de La Riera, és clar). Però si recorrem Catalunya, una comarca que cal destacar és el Berguedà, on encara segueixen vius els antics costums: a Bagà i a Sant Julià de Cerdanyola es porta a terme el mateix ritual que a La Riera i és anomenat

nit de Reis amb un altre element: el soroll, el de carraus i esquelles, com a Masroig i València, amb el so de campanes a La Febró, i fins i tot amb el soroll metàl·lic de les llaunes lligades amb un cordill a Vilaplana (costum que no s'ha perdut).

Però, d'on vénen aquests ritus? Si consultem els folkloristes cal destacar en primer lloc Joan Amades. Ens explica que durant aquestes dates els antics romans celebraven les festes dedicades a Saturn, les anomenades Saturnals Romanes. Durant

aquestes festes el poble romà es passejava amb atxes enceses i fent soroll pels carrers de les viles. També ens diu que a l'Europa vella era costum realitzar en els dies pròxims a la nit de Reis processons amb integrants que anaven amb branques enceses i es practicava l'expulsió de dimonis i dels esperits amb sorolls. Amades ens explica que a la planta de l'espígol se li ha donat un cert poder purificador.

Foto: Josep Mª Llauradó

la «Fia-faia», (nomenclatura molt semblant a la «falla» rierenca), però es realitza durant la nit de Nadal. Els nens i joves d'aquestes poblacions cremen atxes d'espígol de grans dimensions tot cridant: «Fia-faia !! Nostre senyor ha nascut a la paia!». També trobem notícies de què en poblacions de les comarques gironines esperaven els Reis amb fanalets de paper. Tampoc no hem d'oblidar que altres poblacions rebien la

L'explicació més interessant i acceptada pels entesos és la vinculació d'aquests costums amb els antiquíssims ritus del cicle festiu hivernal, on el sol és divininitzat. Dins les antigues religions, l'astre solar era el déu pare que naixia en el solstici d'hivern - per Nadal - i arribava al seu màxim esplendor en el solstici d'estiu - per Sant Joan. En aquells temps ancestrals l'home depenia molt dels fruits que donava el bosc i les collites. El sol era símbol de font de vida. L'adoració

Fleca Artesana
Pastisseria
MARCEL

Alzinar, 5 - Tel. 65 51 27 - 43762 LA RIERA DE GAIÀ

GRUES I TALLERS SENRÓS, S.L.

- Inspecció pre-ITV informatitzada
- Mecànica en general
- Servei de Grua - Plataforma (24 h)
- Planxisteria

Santa Margarida, 3 - 5 • Tels. 977 - 65 50 50 / 65 52 28
Tel. Mòbil 907 - 20 83 90 • 43672 LA RIERA DE GAIÀ (Tarragona)

..... La Crema de l'Espígol en la Nit de Reis .....

..... Un ritu d'origens mil·lenaris .....

al sol era mil·lenària i molt arrelada en els pobles (per aquest motiu l'Església va instaurar la festa del naixement de Jesucrist - el Nadal - dins el culte astronòmic del solstici d'hivern, durant el segle IV, relacionant Jesucrist amb els antics déus solars). Tant era l'arrelament dels cultes a la divinitat solar que molts han perdurat fins els nostres dies.

Els nostres antics avanpassats van associar en primer moment el sol amb el foc, per això trobem que, dins els ritus relacionats amb el culte a l'astre, és l'element central. A més normalment el culte al sol es confon amb el culte a la flora. L'home tenia un mitjà de subsistència en la fertilitat de la flora (els boscos i les collites) i aquesta fertilitat es produïa amb l'arribada dels bons temps. Els antics pobles utilitzaven el foc per establir la comunicació amb el déu sol i li oferien ofrenes per tal de garantir la seva acció benèfica en la vegetació, i aquí és on entren els ritus de fertilitat floral.

Les nits dels dos solsticis s'il·luminen de fogueres i falles. En el solstici d'estiu, les fogueres de Sant Joan acompanyen la nit més curta de l'any. Les ancestrals falles d'Isil, una població del Pallars Sobirà, baixen enceses de la muntanya. Els joves porten a les seves espatlles l'escorça esporgada d'un pi negre, encesa dalt la muntanya i baixada en processó fins al poble. També les falles valencianes són una evolució de les falles del solstici d'estiu, però transportades als dies de les festes patronals. En el solstici d'hivern trobem les falles esmentades anteriorment, acompanyades d'altres costums vinculats amb els ritus de fertilitat vegetal, com l'arbre de Nadal, el tió (escorça d'arbre que dona fruits i dolços), el pessebre i, com no, la figura del caganer. Com veieu, el culte al foc i el culte a la flora es barregen en els solsticis.

Centrant-nos en La Riera, vam voler descobrir com eren les nits de Reis a començaments del nostre segle. En 'Joanet Sabater', que actualment viu a Tarragona amb 96 anys d'edat, i na

Filomena Recasens, que ens abandonà a l'edat de 95 anys, ens explicaren moltes coses relacionades amb les nits de Reis de la seva infantesa. Ens van dir que els xiquets cremaven les falles al capvespre, deixant per tot el poble aquella olor tan característica (en Joanet Sabater ens va sorprendre en afirmar que abans es cremava espígol des de Cap d'Any fins a Reis). A més, durant la nit de Reis, es realitzava l'anomenat «Llevat de neules». Els xiquets recorrien les cases del poble amb el crit de «A Maria, llevat de neules!!» que feia sortir els ocupants. Aquests oferien figures seques i mostrillo (una pasta treta del vi) a la cridanera canalla. Acabat el recorregut, els xiquets, atipats i contents, se n'anaven a dormir tot desitjant trobar uns bons obsequis dels Reis a l'endemà.

Recordem que l'aparició de les cavalcades reials, és a dir, l'arribada física dels Reis al poble, no fou fins a mitjans del nostre segle. Per tant, antigament les figures dels Reis Mags eren molt més misterioses. En Joanet ens explicà que durant el matí de la diada de Reis la canalla recorria els voltants del poble buscant les marques de les ferradures deixades pels cavalls que transportaven les màgiques reialeses. Com és lògic, sempre les trobaven.

El poeta Joan Antonio i Guàrdias, nascut el 1890, va passar uns anys de la seva infantesa a La Riera i, per aquest motiu, va publicar, l'any 1965, una sèrie de poemes dedicats al poble, integrats en el llibre «Oda nova a Tarragona i altres poemes». El poeta ens parla de les festes de Nadal al poble i de la crema d'espígol: «I vindran els grassos / dies de Nadal, / el torró on als braços / els sembli massa alt. / // D'espígol les flames / una nit penells. / Oh nit, que t'ablames / de corals i anells!»

Les falles de La Riera entren dins del cicle festiu hivernal. La Riera encara manté un ritual d'origen ancestral, un ritu que vincula l'ésser humà amb la natura i l'univers, en una època on tendim a oblidar les nostres procedències. Una cerimònia que s'ha transmès de pares a fills durant

segles, que ens fa adonar que som una petita part d'una terra que ens aporta la vida i que ens ha vist néixer. La crema d'espígol per Reis segurament sigui un dels costums més antics del poble. Com hem vist, són contades les poblacions que mantenen aquesta cerimònia. No estaria gens malament, fins i tot, fer-la conèixer i aconseguir una certa popularitat i projecció exterior, com és el cas de la «Fia-faia» berguedana.

JORDI RIUS I MERCADE

BIBLIOGRAFIA:

- * AMADES, Joan - **Costumari Català**
Salvat Editores. Barcelona. 1950-56.
- * FÀBREGAS, Xavier - **Les arrels llegendàries de Catalunya**
Edicions de La Magrana. Barcelona. 1987.
- * PALOMAR, Salvador i FONTS, Montsant - **Esperar els Reis: notícia d'una festa d'Albarca**
Treball publicat a la revista La Carxana, núm. 1. Albarca. Estiu 1995.
- * ANTONIO I GUÀRDIAS, Joan - **Oda nova a Tarragona i altres poemes**
Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona. 1965.